

Türk Basınındaki Savaş - Barış Gazeteciliği: Düşürülen Jet Uçakları

Metin Ersoy
Doğu Akdeniz Üniversitesi
metin.ersoy@emu.edu.tr

ÖZET

Genelde medya araçları özelde ise gazeteciler hayatımıza bilgi akışını sağlıyor. Çevremizde yaşananları gazetecilerin yazdıkları haberlerden öğrenebiliyoruz. Haberler, toplumdaki birçok kişi tarafından zannedildiği gibi her zaman saf ve masum bir şekilde sunulmuyorlar. Haberlerin kurgusal metinler olduğunu ve yaşanmış bir hadiseyi başkasının gözünden bizlere aktardığı unutulmamalıdır. En samimi arkadaşımızın bize bir konuyu anlatırken seçtiği sözcükler ve kullandığı ifadeler nasıl ki bizim o konuyla ilgili algımızı ve düşüncelerimizi etkiliyorsa, gazetecilik mesleği için de aynı şeyleri söylemek mümkün görünmüyor. Gazeteciler de yazdıkları haberlerde kullandıkları haber çerçevesiyle bizlere bir olayı anlatmaya çalışıyorlar. Haber çerçevesi basit, kolay anlaşılır ve sade olanlar okuyucunun konuyu daha hızlı kavraması ve algılamasını sağlıyor. Bazı haberler insanların aklında yer ediyor ve düşünce ve davranışlarını etkileyebiliyor (Gans, 2003). Gadi Wolfsfeld'in (2004) belirttiği gibi; haber medyası halkın çeşitli düşmanlıklarla ilgili algısı modifiye etmekte önemli role sahiptir. Bu tür güçlü bir etkiye sahip olan medyanın, ürettiği haberlerin sorumluluğunu alması beklenmektedir.

Gazeteciler haberlerinde kullanacakları haber çerçevesini kendi ideolojik duruşlarının, eğitim durumlarının ve sosyal düzenlerinin yanı sıra, çalıştıkları kurumun haber anlayışını veya sahiplik yapısını da dikkate alırlar. Böylece gazeteci, haberinde neyi, nasıl öne çıkaracağını, haberde hangi kısmı vurgulayacağını ve olayla ilgili nelerin haber dışında bırakılacağını önceden belirler. Tüm bu saydıklarımıza haber kaynaklarını da eklemek mümkündür. Biraz daha açarsak, haberde yer alan kaynakların yani konuyla ilgili bilgi veren kişilerin gazetecileri kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeleri olarak görebiliriz.

Bu çalışmada düşürülen Türkiye ve Suriye jet uçaklarının Türk basını tarafından haberleştirilme şekli araştırılmıştır. Suriye tarafından 2012 yılının Haziran ayında düşürülen Türk jet uçağı ve 2014 Mart ayında düşürülen Suriye jet uçağı hakkında yapılan yayınlar barış gazeteciliği modeli üzerinden değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma tarihleri kapsamında Türkiye'de günlük olarak Türkçe dilinde yayımlanan 35 ulusal gazete incelenmiştir. Bunlara spor gazeteleri veya yabancı dilde yayımlananlar dâhil değil.

Gazetelerin sayıları göz önünde tutulduğunda, araştırma; ön sayfaya yansıyan haberlerle ve manşet analizleriyle sınırlandırılmıştır. 2012 yılında Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesinden sonra ortada belirsizlik ve kayıp pilotlar olduğu için konuyla ilgili yayımlar 1,5 aya yakın sürdü. Ancak 2014 yılında Türkiye tarafından düşürülen Suriye jetinin durumu net olduğu ve pilotunun da sağ bir şekilde olaydan kurtulduğu için yayımlar daha kısa sürmüştür. Bu bilgi ışığında gazetelerin söz konusu olayla ilgili olarak habercilik anlayışını ortaya koymak için olayın gündemde kaldığı ilk üç gün seçilmiştir.

Giriş

Medyanın ve gazetecilerin toplumlar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve toplumlar arası ilişkilerde ne tür roller üstleneceği tartışılmalı ve sorgulanmalıdır. Medyanın toplumlar arası ilişkilerde, sorunlarda ve çatışmalarda üstlenebileceği rollere yakından bakabilmek için, bu konulara farklı yaklaşan "barış gazeteciliği" kavramını incelemek gerekiyor. 1960'lı yıllarda Johan Galtung tarafından ortaya atılan "barış gazeteciliği" kavramı, asil popülerliğine 1990'lı yıllarda 1. Körfez Savaşı ile kavuşuyor.

Barış gazeteciliğini kavramın fikir babası Johan Galtung (1998) sağlıklı gazetecilik olarak tanımlıyor. Galtung, bu yeni gazetecilik anlayışını sağlıklı görüyor, çünkü barış gazeteciliği sorunların çözüme odaklı, adil, dengeli, doğru, insancıl, eleştirel habercilik anlayışı ile haberlerini oluşturuyor. Bir başka ifadeyle, Galtung, barış gazeteciliğini dünyada çatışmaların yaşandığı bölgeler için geliştirerek, medyaya da yaptıkları yayınlar için daha aktif bir rol ve sorumluluk yüklüyor. Bu sorumluluklara kısaca değinecek olursak; barış gazetecisi, çatışmaların şiddete dönüşmemesi için çözüm arayan bir anlayışa sahip olması gerekiyor. Robert A. Hackett (2011) barış gazeteciliğini şu sözlerle tanımlıyor: "barış gazeteciliği sadece gazetecilikle alakalı değildir. Barış gazeteciliği, kültürel, yapısal, fiziksel şiddete karşı ve daha barışçıl bir dünya elde etmek için çok daha geniş süreçlerin ve hareketlerin bir parçasıdır" (sf. 35).

Barış gazeteciliği çatışma analizi tekniğini kullanan bir gazetecilik anlayışını uyguluyor. Çatışma analizinde gazetecinin veya haber editörünün haber seçerken, yazarken ve yayınlarken; haberin dengeli, adil ve doğru olmasına dikkat etmesi gerekiyor. Bir başka ifadeyle, gazeteci haber yazarken taraflar arasındaki çatışmayı şeffaflaştırmalı ve olayların tarihini ve kültürel geçmişini araştırmalıdır. Örnek verecek olursak, İsrail ve Filistin arasında yaşanan bir çatışmayı, sadece kaç kişinin öldüğü ve yaralandığı şeklinde vermek, Galtung (1998) tarafından "süreçe" odaklanılmadığı için kabul gören bir gazetecilik anlayışı değildir. Oysa taraflar arasındaki tarih ve kültürel geçmiş araştırılıp verilecek olursa çatışma şeffaflaştırılmış oluyor. Böylece birçok insanın konuyu ve sorunu anlaması sağlanabilir.

Barış gazetecisi ayrıca şiddetin görünmeyen unsurlarını ortaya koyan bir anlayış benimsiyor. Meydana gelen herhangi bir silahlı çatışmadan, savaştan sonra bölge insanının yaşadığı sıkıntıları, açlığı, sefaleti ve şiddetin insanlar üzerinde bıraktığı psikolojik etkisini de haberleştirir. Sorunların çözülebilmesi için günün birlik haber yerine, "süreçe odaklı" bir habercilik anlayışını takip eder.

Barış gazeteciliği açısından bir başka önemli nokta ise haberde denge unsurudur. Haberde dengede anlatılmak istenen, çatışan tarafların her ikisine de eşit söz hakkı verilmesi ve taraflar arasında empati kurulmasıdır. Yani, gazetecilerin çatışmayı çözülmesi gereken bir problem olarak ele alması bekleniyor. Ayrıca, haber yazarken empati yaparak kendini karşı tarafın yerine koyması gerekiyor. Bu şekilde yapılacak bir yayın, taraflar arasındaki çatışmanın şiddete dönüşmesini engelleyeceği gibi tarafların bir birlerini anlamasını da kolaylaştıracaktır. Böylece gazeteciler sorunları büyümeden veya başlamadan çözülebilmelerine katkı sağlayabilir.

Arap Baharı

Müslüman coğrafyasında yaşanan Arap Baharı protesto gösterileri temelinde baskı rejimlerinden kurtulma, demokrasi ve özgürlük içerse de sonuçları birçok ülke için iyi olmamıştır. Suriye'de 15 Mart 2011 tarihinde Dera'da başladığı bilinen Arap Baharı protesto gösterileri kısa sürede bir iç savaşa dönüştü. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed'in iktidarına yönelik protestolar yapan muhaliflere karşı silahlı güç kullanılması, sonrasında şiddetin şiddeti doğurduğu bir ortam oluşturmuştur. Bugün halen daha Suriye'deki iç savaştan kaçan yüzbinlerce Suriye vatandaşı evlerinde, işlerinden ayrılmış mülteci durumuna düşmüştür. Taraflar arasındaki söz konusu çalışmalar iç savaş şeklinde devam ediyor. Arap Baharı'na kadar iyi birer sınır komşusu olma yolunda ilerleyen Türkiye ve Suriye'nin şu anda geldiği noktada; siyasi sorunlar yaşayan komşular oldular. Türkiye'nin muhaliflere karşı silahlı güç kullanılmasını kabul etmemesi üzerine medya üzerinden başlayan tartışmalar ve bozulan ilişkiler, 23 Haziran 2012'de Suriye tarafından düşürülen Türk jet uçağı sonrası daha da kötü bir hal almıştır.

Akdeniz Modeli

Tüm bu siyasi atmosfer içerisinde medya da siyasetten olumlu veya olumsuz etkileniyor. Hallin ve Mancini (2004) Akdeniz bölgesinde yapılan gazetecilik için "Akdeniz Modeli" diye bir kavram ortaya koydu. "Medya Sistemlerinin Karşılaştırılması" ismini verdikleri kitap, Akdeniz'e kıyası olan; Fransa, İtalya, Portekiz, İspanya, Yunanistan, Kıbrıs ve Türkiye gibi, ülkelerdeki gazeteciliğe ışık tutuyor. Akdeniz bölgesindeki ülkelerin medyasının en temel özelliğinin; gazetelerin ve gazetecilerin çok fazla siyasallaşması olarak gösteriliyor.

Hallin ve Mancini (2004) medyanın sistemlerini karşılaştırıyorlar. Çalışma medya sistemlerini üç bölüme ayırarak özetliyor: (i) Akdeniz, Kutuplaşmış veya Çoğulcu Model, (ii) Kuzey Avrupa veya Demokratik Korporatist Model, (iii) Kuzey Atlantik veya Liberal Model. Konumuz Türkiye medyası olduğu için Akdeniz Modeli ile ilgili değerlendirmelere yakından bakmalıyız. Akdeniz Modeli'ni benimseyen ülkelerin medya sistemlerinde gazeteler yüksek tirajlara ulaşmıyor. Ayrıca gazeteler siyasal elit odaklı bir yayın anlayışı benimsiyor. Siyasal elitten şunu anlayabiliriz; gazetecilerin gündemini toplum içindeki elitler belirliyor ve verdikleri demeçlerle gazetecilerin siyasal kamuoyu oluşturmalarına katkı sağlıyorlar. Söz konusu modelde dikkat çeken bir diğer nokta ise; medyanın yüksek oranda politikayla paralel hareket etmesi gösteriliyor. Bir başka ifadeyle, gazeteciler "protokol gazeteciliği" yaparak, kendilerine daha pasif bir rol biçiyor. Daha çok yoruma dayalı bir habercilik benimseniyor. Haliyle de medyadaki profesyonellik zayıf bir seviyede seyrediyor. Burada kurumsallaşmadan uzak bir yapıdan bahsediyoruz. Ayrıca Hallin ve Mancini'ye göre; Akdeniz Modeli gazeteciliğinde hükümetlerin ciddi bir müdahalesi bulunuyor. Siyasetle bu kadar yakın temas ve işbirliği içerisinde olan bir medya sisteminde de bu bekleniyor. Gazetelerin neyi yazacağı ve nasıl yayın yapacağını hükümetlerin konuyla ilgili duruşu belirliyor.

Bu noktada Türkiye ve Suriye tarafından düşürülen jet uçaklarıyla ilgili olarak medyanın siyasi atmosferden etkilendiğini söyleyebiliriz. Türk gazetelerinin birçoğu yayın politikası ışığında, ülke çıkarlarını göz önünde tutan, tiraj kaygısıyla, sansasyonel bir yayıncılık anlayışı benimsediği için jet uçaklarının haberlerde yer alışı şekilleri önem kazanmaktadır. Zira halkın çoğunluğu bilgi almak için takip ettiği gazetelerden, bilgiden çok nefret ve şiddet söylemleri almaktadır. "Dildeki şiddetin, bazen en kötü fiziksel şiddetten bile daha ağır, uzun vadede ciddi, tehlikeli sonuçlar doğurabileceği aşikardır" (Erdem, 2013, sf. 36). Tüm bunları etik ihlaller olarak da görmeliyiz. Gündüz ve Pembecioğlu'nun (2013) belirttiği gibi: "Medyadaki etik ihlallere baktığımızda, karşımıza çıkanlar, medyaya olan güveni sarsmakta, olayların, durumların, olguların, gerçekliği ile oynandığını çok net görülebilmektedir" (sf. 316). Dolayısıyla Türk halkının Suriye devletine ve vatandaşlarına olan bakış açısı söz konusu haberlerin dilinde ve çerçevelerinde belirlenmektedir.

METOD

Orhan Gökçe (2006) içerik analizini şöyle tanımlıyor: "İçerik analizi, yöntem olarak mevcut olan metinlerin nicel ve nitel boyutlarından hareketle, mevcut olmayan yani bilinmeyen sosyal gerçeğin bazı boyut ve kesitlerine yönelik birtakım bulguları elde etmeyi amaçlamaktadır" (sf. 20). Singletary (1993) yaptığı tanımda içerik analizlerinin objektif ve sistematik oluşuna vurgu yapıyor. Bu araştırmada içerik analizi kullanılmasının en önemli nedeni; gazetelerden gelen mesajların insanların fikirlerini şekillendirmedeki önemine vurgu yapmak içindir.

Çalışmada Türkiye basınının çatışma haberlerinde kullandığı dil ve haber çerçevesi Johan Galtung'un barış gazeteciliği modelinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırma soruları ise şöyle: 1- Türkiye basını düşürülen jet uçaklarıyla ilgili manşetlerde hangi haber çerçevelerini kullanmıştır? 2- Manşetlerde kullanılan çerçeveler savaş mı yoksa barış gazeteciliği modeline mi yakındır?

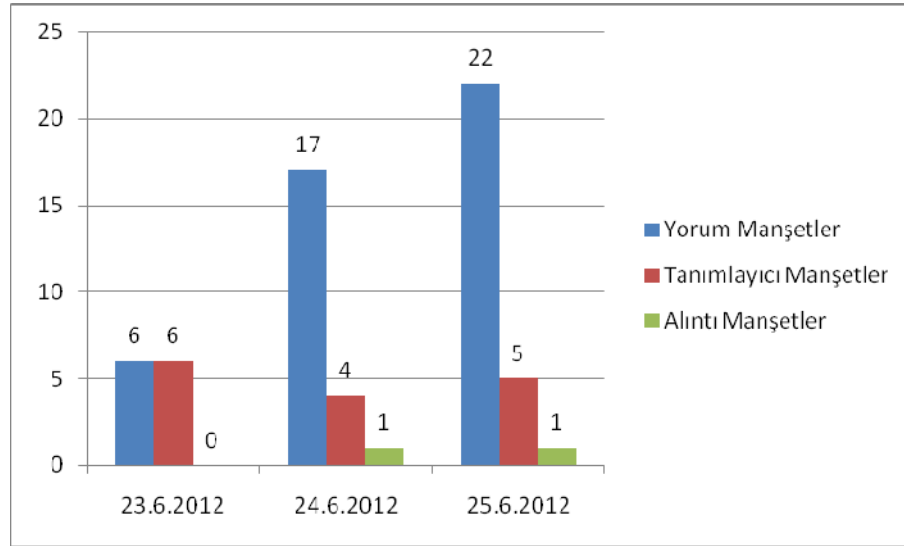
Çalışmada toplam 148 gazete manşeti analiz edildi. Analiz edilen gazetelerde düşürülen her iki uçak için 6 gün boyunca 23-25 Haziran 2013 tarihlerinde 83, 24-26 Mart 2014'te 65 haber ön sayfalardan yayımlandı.

BULGULAR

Yapılan içerik analizi sonrası ön sayfalarındaki haberler çerçeve analizi ile barış gazeteciliği kriterleri ışığında değerlendirildi. Gazetelerin konuyla ilgili olarak atmış oldukları manşetler ilk olarak üç çerçeve kategorisinde gruplara ayrıldı. Söz konusu kategoriler şöyle: "Yorum", "Alıntı", "Tanımlayıcı". Yorum olarak sınıflandırılan haber manşetlerinde ağırlıklı olarak gazetenin konuyla ilgili görüş ve düşüncelerinin manşete aktarılmasıydı. Bir başka ifadeyle; manşetler gazetenin yayın politikası ve ideolojisi doğrultusunda yorum katılarak okuyuculara sunuldu. Alıntı sınıfına giren manşetlerde, kaynakların birebir söylediği sözlerden alıntı yapılarak ve genelde tırnak içinde verilen manşetlerdir. Tanımlayıcı olarak isimlendirilen kategoride ise; olaylı tanımlamaya çalışan, yorum ve alıntıdan uzak manşetler yer aldı.

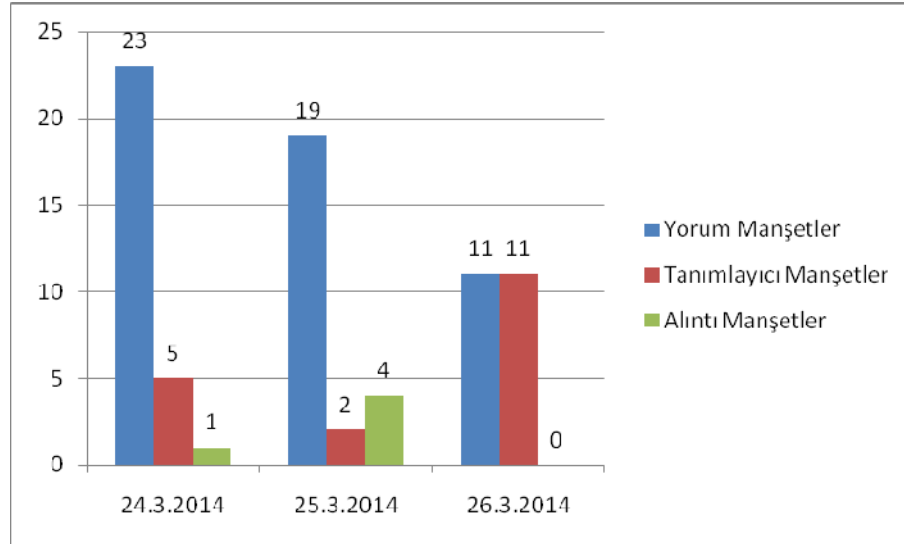

Manşetler bu doğrultuda analiz edildiğinde düşürülen Türkiye uçağı ile ilgili olarak 23 Haziran 2012 tarihinde başlayan yayımlarda ilk gün birçok gazete tarafından manşetlere yorum katılmadığı görülüyor. Ancak 25 ve 26 Haziran 2012 tarihlerinde yorum içeren manşetlerin giderek arttığı ortaya çıkmıştır.

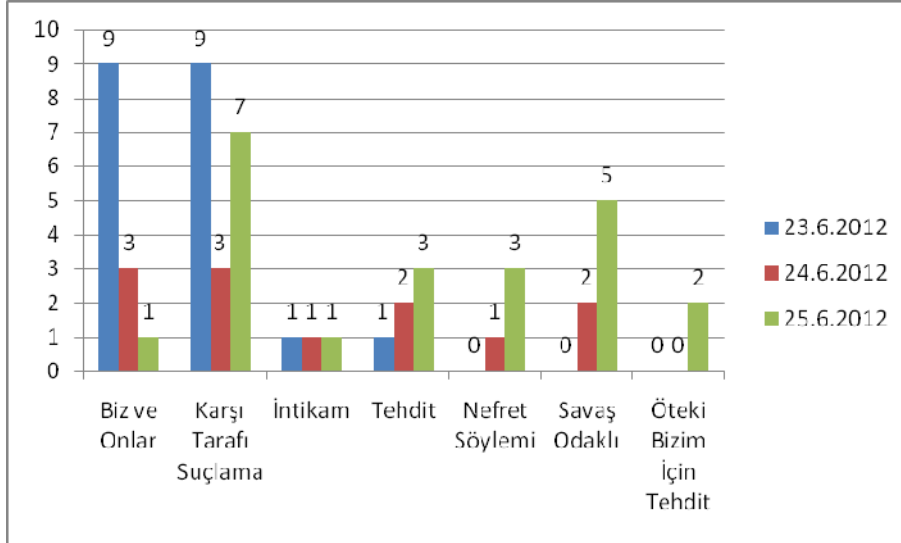
Figür 1: Manşetlerdeki genel çerçeve durumu (23-25.6.2012)

Figür 1’de de görüldüğü gibi 23 Haziran 2012’de Yorum (6), Tanımlayıcı (6) manşet kullanıldı. Rakamlar daha sonra 24 Haziran’da Yorum (17), Tanımlayıcı (4), Alıntı (1) olarak devam etti. 25 Haziran’da Yorum (22), Tanımlayıcı (5) ve Alıntı (1) manşetler gazetelerde yer aldı.

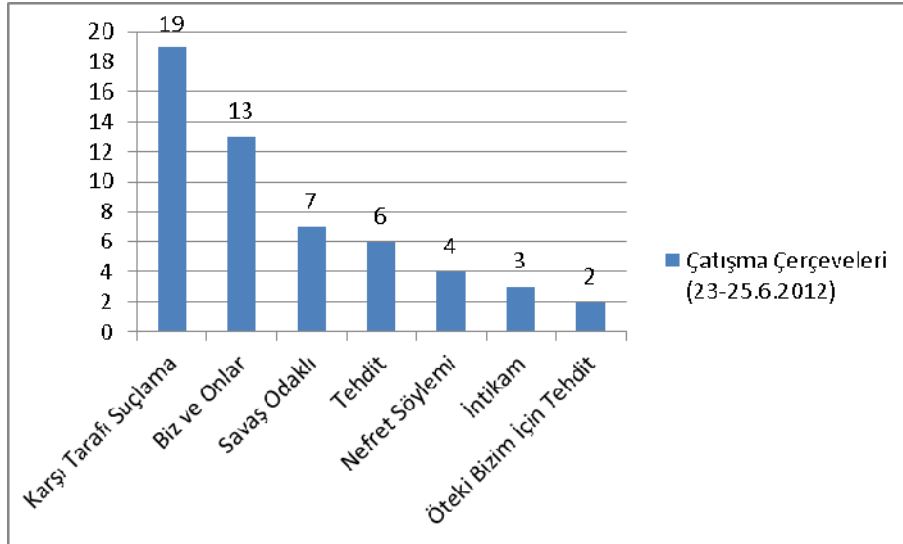
Figür 2: Manşetlerdeki genel çerçeve durumu (24-26.3.2014)

Düşürülen Suriye jet uçağı sonrası 24-26 Mart 2014 tarihlerini kapsayan manşetler incelendiğinde “Yorum” içeren manşetlerin ilk gün daha fazla peşinden gelen günlerde ise azaldığını görmekteyiz. Figür 2 rakamları incelendiğinde, 24 Mart 2014’te Yorum (23), Tanımlayıcı (5) ve Alıntı (1) manşet atıldı. 24 Mart 2014’te Yorum (19), Tanımlayıcı (2) ve Alıntı (4) olarak gazetelere yansırken, 25 Mart 2014’te Yorum (11), Tanımlayıcı (11) ve Alıntı (0) manşetlerde yer aldı. Veriler ışığında söylenebilir ki; Türkiye tarafından düşürülen Suriye jet uçağı konusunda ilk gün gazetelerin kullandıkları manşetlerin fazlaca yorum içermesi, olayı meşrulaştırma veya eleştirme girişimiyle ilişkilendirilebilir. Gazeteler kendi yayın politikaları doğrultusunda düşürülen jet ile ilgili yorumlarını manşetlere yansıtmıştır.

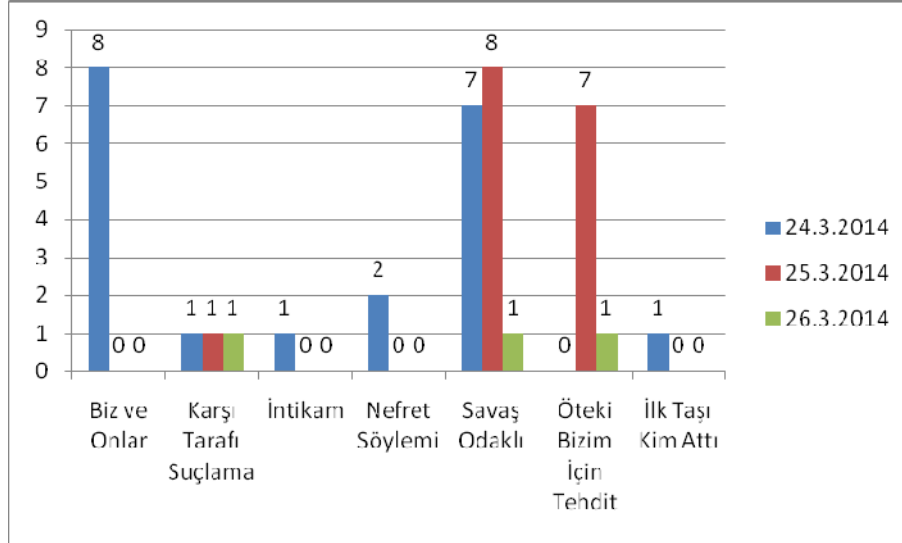
Figür 3: Manşetlerdeki çatışma odaklı çerçeveler (23-25.6.2012)

Gazetelerin düşürülen Türk jet uçağı sonrası 23-25 Haziran 2012 tarihlerinde manşetlerde kullandıkları "Çatışma Odaklı Çerçeveler" in rakamları figür 3'te görülmektedir. İlk gün yapılan yayımlarda ağırlıklı olarak atılan manşetlerin çerçevesini "biz ve onlar" (9) ve "karşı tarafı suçlama" (9) oluşturdu. İlk günkü manşetlerde az da olsa "intikam" (1) ve "tehdit" (1) çerçevelerine de rastlandı. 24 Haziran tarihinde atılan manşetlerde ilk güne oranla "biz ve onlar" (3) ile "karşı tarafı suçlama" (3) çerçeveleri azalırken, bazı gazetelerin "intikam" (1), "tehdit" (1), "nefret söylemi" (1) ve "savaş odaklı" (2) çerçeveler kullandıkları ortaya çıktı. 25 Haziran 2012'de ise; "biz ve onlar" (1), "karşı tarafı suçlama" (7), "intikam" (1), "tehdit" (3), "nefret söylemi" (3), "savaş odaklı" (5) ve "öteki bizim için tehdit" (2) çerçeveleri manşetlere yansıdı.

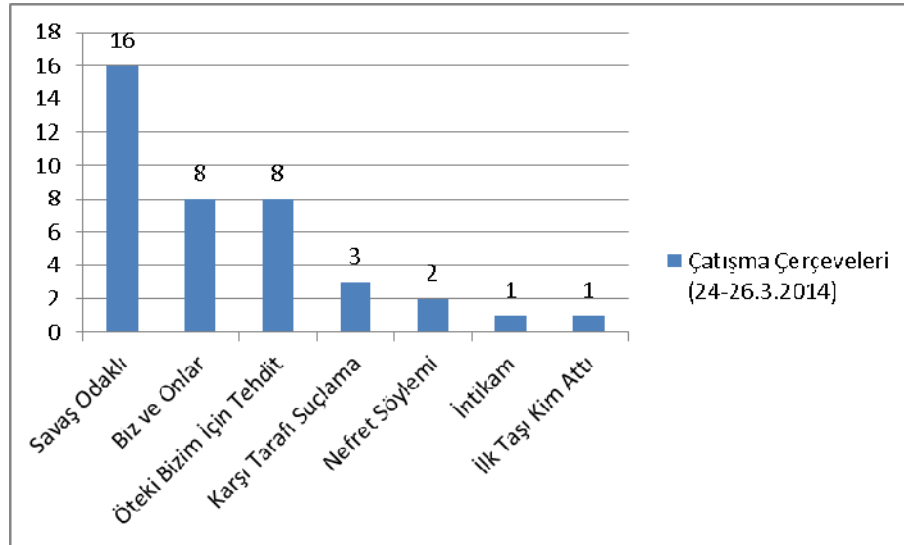
Figür 4: Manşetlerde en sık rastlanan çatışma çerçeveleri (23-25.6.2012)

23-25 Haziran 2012 tarihlerinde Türkiye basınında atılan manşetlerle ilgili olarak çatışma çerçeveleri rakamları figür 4'te görülmektedir. Bu rakamlara göre; en sık kullanılan çatışma çerçevesi "karşı tarafı suçlama" (19) olarak dikkat çekiyor. Söz konusu tarihlerde düşürülen Türk jet uçağı olduğu göz önünde tutulduğunda, çatışma çerçevelerinin bu ekseninde oluşturulması ayrıca manidar görünüyor. İkinci sırada "biz ve onlar" (13) yer alırken üçüncü sırada "savaş odaklı" (7) çerçeveler oluşturuyor.

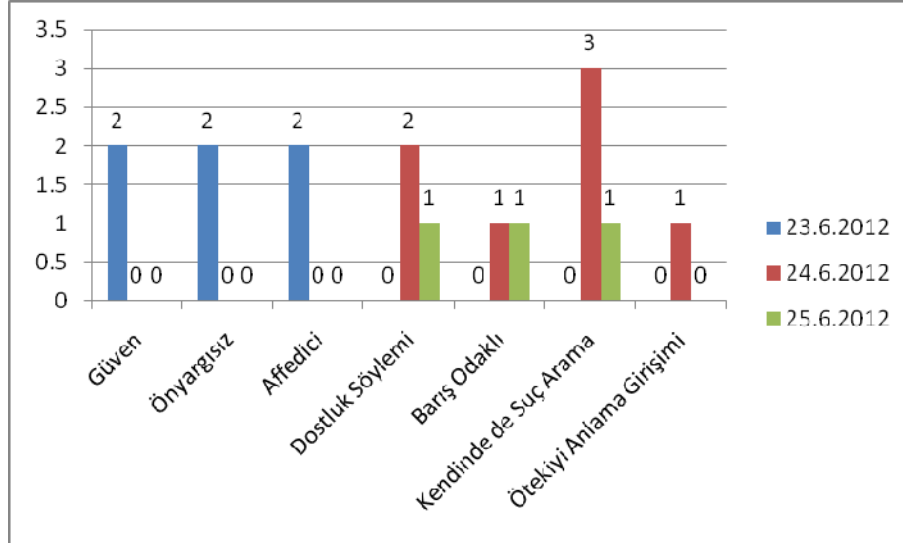
Figür 5: Manşetlerdeki çatışma odaklı çerçeveler (24-26.3.2014)

Suriye jet uçağının düşürüldüğü gün yayımlanan ilk haberler 24 Mart 2014 tarihinde manşetlerde yer aldı. Gazeteler ilk gün "biz ve onlar" (8) ve "savaş odaklı" (7) çerçeveleri manşetlerine taşıdı. İkinci gün olan 25 Mart'ta "savaş odaklı" (8) ve "öteki bizim için tehdit" (7) çerçevelerinin manşetlerde artması dikkat çekiciydi. Olaydan üç gün sonra ise sadece üç çerçeve manşetlerde yer aldı; "karşı tarafı suçlama" (1), "savaş odaklı" (1) ve "öteki bizim için tehdit" (1). Türkiye basınında o günlerde gündem çok hızlı değiştiği için, düşürülen Suriye jet uçağı ön sayfada giderek azalarak yer aldı.

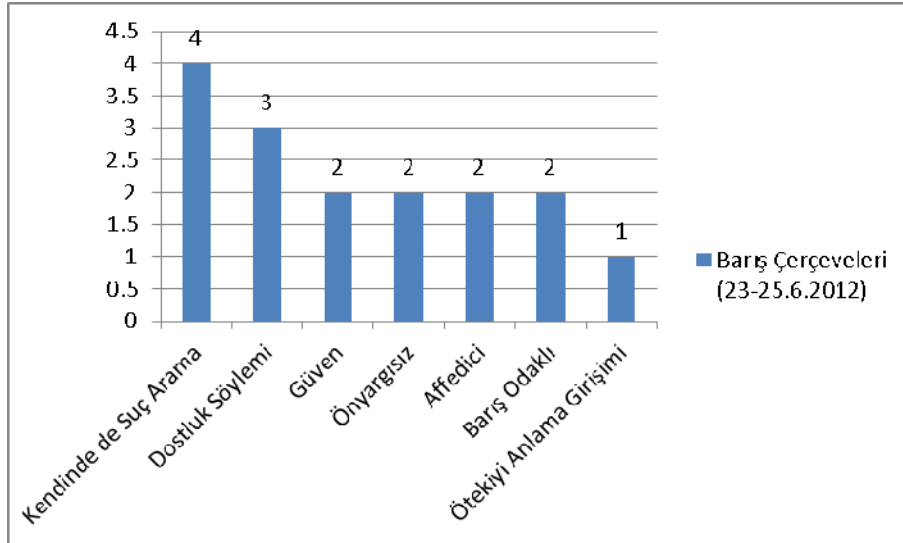
Figür 6: Manşetlerde en sık rastlanan çatışma çerçeveleri (24-26.3.2014)

Figür 6'da görüldüğü gibi 24-26 Mart 2014 tarihlerinde manşetlerde en sık rastlanan çatışma çerçeveleri "savaş odaklı" (16), "biz ve onlar" (8) ve "öteki bizim için tehdit" (8) oldu. Tüm bu çerçeveleri de sırasıyla; "karşı tarafı suçlama" (3), "nefret söylemi" (2), "intikam" (1) ve "ilk taşı kim attı" (1) çerçeveleri izledi.

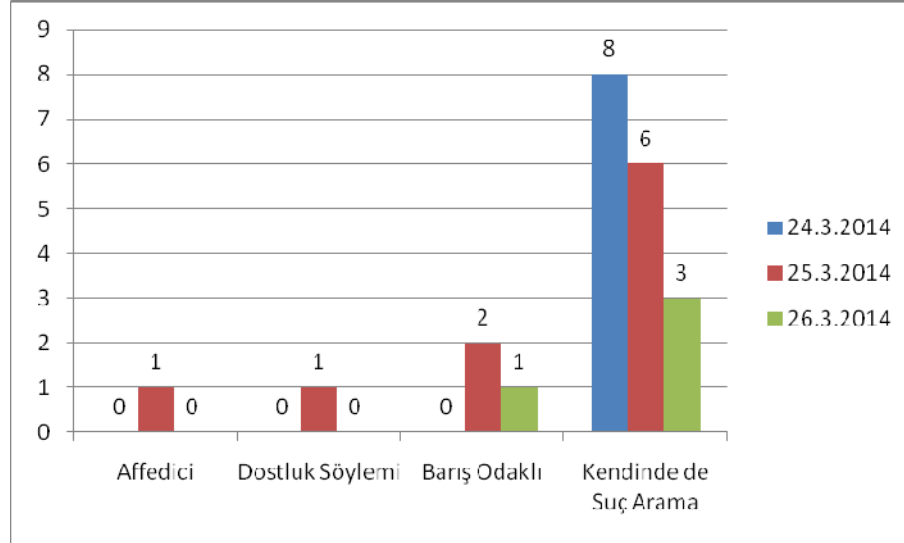
Figür 7: Manşetlerdeki barış odaklı çerçeveler (23.6.2012)

23-25 Haziran 2012 tarihlerinde gazetelerin manşetlerindeki barış odaklı çerçeveler figür 7'de ortaya konmuştur. Rakamlara göre; düşürülen Türk jet uçağı için ilk gün 23 Haziran'da 6 tane barış odaklı çerçeve tespit edildi: "Güven" (2), "önyargısız" (2) ve "affedici" (2). İkinci günde ise "kendinde de suç arama" (3) çerçevesi ön plana çıkarken, bu çerçeveyi "dostluk söylemi" (2), "barış odaklı" (1) ve "ötekiyi anlama girişimi" (1) takip etti. 25 Haziran'daki manşetlerde ise "dostluk söylemi" (1), "barış odaklı" (1) ve "kendinde de suç arama" (1) çerçeveleri kullanıldı.

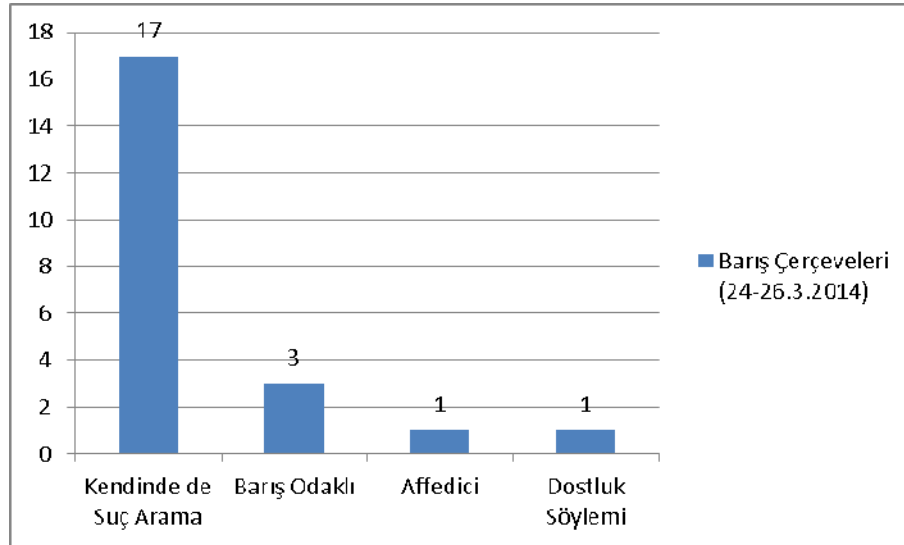
Figür 8: Manşetlerde en sık rastlanan barış çerçeveleri (23-25.6.2012)

Figür 8'de görüldüğü gibi Türkiye gazeteleri düşürülen Türk jeti sonrası en sık kullandığı barış çerçeveleri; "kendinde de suç arama" (4), "dostluk söylemi" (3), "güven" (2), "önyargısız" (2), "affedici" (2), "barış odaklı" (1) ve "ötekiyi anlama girişimi" (1) oldu.

Figür 9: Manşetlerdeki barış odaklı çerçeveler (24-26.3.2014)

Suriye jet uçağının düşürülmesi sonrası gazetelerin manşetlerinde 24 Mart 2014 tarihinde "kendinde de suç arama" (8) barış çerçevesi öne çıktı. Gazetelerde ikinci ve üçüncü gün yapılan yayınlarda "kendinde de suç arama" çerçeveleri dikkat çekiyor. 25 Mart 2014'te atılan manşetlerde şu barış çerçevelerine rastlandı: "Kendinde de suç arama" (6), "barış odaklı" (2), "affedici" (1) ve "dostluk söylemi" (1). 26 Mart'ta ise toplam 4 barış odaklı çerçeve manşetlere yansıdı: "kendinde de suç arama" (3) ve "barış odaklı" (1).

Figür 10: Manşetlerde en sık rastlanan barış çerçeveleri (24-26.3.2014)

Figür 10'daki rakamlara göre üç gün boyunca "kendinde de suç arama" barış çerçevesi 17 kez manşetlere yansıyor. Bu rakama bakıp basın olayın sorumlusu olarak kendi milletini eleştirdiği sonucuna varamayız. Suriye jet uçağının düşürülmesi Türkiye'deki yerel seçimlerin yapılacağı tarihlere yakın olması sebebiyle, iktidara muhalif olan gazetelerin "kendinde de suç arama" çerçevesini daha fazla kullandığı ortaya çıktı. Söz konusu gazeteler düşürülen Suriye jet uçağı hakkında bazı iddialar ortaya attılar. Jet uçağının iktidar tarafından kasıtlı ve organize bir biçimde düşürüldüğünü savunan bazı muhalif gazeteler, bunun seçimlerde rant sağlamak ve gündemi değiştirmek için olduğunu iddia ederek, uçağın düşürülmesinden dolayı kendi milletinin iktidarlarını eleştirdi. Normalde bu çerçeve ile barış gazeteciliğinin beklediği durum, bir olayla ilgili olarak kötülüğü yapanın kendi milletinden de olsa desifre edilmesi ve eleştirilmesidir.

SONUÇ

Türkiye basınının düşürülen Türk ve Suriye jet uçaklarıyla ilgili yaptıkları haberlerin manşetlerinde açık bir şekilde çatışma/savaş gazeteciliği çerçevelerini tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Gazeteciler haberlerde kullanacakları kelimeleri seçerken biraz daha dikkatli olması gerekiyor. Hele de haber konusu çatışma içeren bir olayla ilgiliyse, gazetecilerin bu tür haberlerde rolü ve sorumluluğu daha fazla ortaya çıkıyor.

Haberlerde kullanılan dilin okuyucuların akıllarındaki fikirleri şekillendirdiğini unutmamalıyız. Haber dili şiddetten, nefretten, küfürden, militarist ifadelerden ve erkeksi söylemlerden arındırıldığı oranda, hedef kitleyle daha etkili bir iletişim

kurar. Tabii ki haberlerde bahsettiğimiz dil ve çerçeve bozuklukları, siyasi atmosferden de kaynaklanıyor olabilir. Yani çatışma içeren olaylarda, haberlerin verilmiş biçiminin mutlak sorumlusu olarak medyayı göstermek haksızlık olur. Siyasi figürler de bu tür durumlarda bazı fikirlerini meşrulaştırabilmek adına sert söylemlerde bulunabiliyor.

Gazeteciler de bu sert söylemleri haberleştirirken, bunları haber içinde ön plana çıkarıyorlar. Ne yazık ki bu tür habercilik anlayışı da sözde "tarafsızlık ilkesi" adı altında yapılıyor. Oysa tarafsızlık ile gazetecinin "bağımsızlığı" aynı şey değildir. Bağımsız bir gazeteci; haberini her türlü baskıdan arınarak, dengeli ve adil bir biçimde yazmasını bilendir. Ancak birçok gazetecinin yaşanmış bir olaydan sonra farklı farklı ifadelerle haberlerini görüyoruz. Bu da bizlere gazetecilerin ne kadar taraflı haberler yayımladıklarını gösteriyor.

Özellikle çatışma içeren olaylarda basının haberlerde kullandığı kelimelere daha fazla dikkat etmesi gerekiyor. Kelimelere dikkat edilirken, aynı zamanda sıfatlara da dikkat edilmeli. Basının bu noktada temel görevi, yaşanmış bir olayı kamuoyuna duyurmaktır. Tabii bu duyurma işlevini yerine getirirken de sansasyondan uzak bir habercilik dili ile şiddetin her iki tarafın da istemeyeceği sonuçlar doğurabileceği gerçeğine vurgu yapılması gerekiyor. Esas olan kullandığımız kelimelerin içeriğini doldurmaktır. Ayrıca ileride çatışma yaratabilecek sorunları da ortak bir zeminde tartışmaya açmaktır. Barış gazeteciliği anlayışına göre, bir şeylerin gizlenmesi kesinlikle kabul edilmiyor. Bu ortak zeminde de sorunun tüm paydaşlarını buluşturmak da yine gazetecilerin sorumluluğuna giriyor. Sonuçta bu tür olaylarda sağduyulu ve şiddetin her türlüşünün sorunsallaştırıldığı, sansasyondan uzak, olayı tanımlayan haber çerçevelerine ihtiyaç duyuluyor. Dolayısıyla daha fazla okunsa diye atacağımız sansasyonel, çatışma ifadeleriyle dolu, nefret söylemi içeren manşetler sorunun çözümüne olumlu katkı yapmıyor.

Bu çalışmada iki farklı yılda medyana gelen jet uçaklarının düşürülmesi olayının basın manşetlerine yansıma şekli araştırıldı. Araştırmanın sorularını tekrar hatırlayacak olursak: 1- Türkiye basını düşürülen jet uçaklarıyla ilgili manşetlerde hangi haber çerçevelerini kullanmıştır? 2- Manşetlerde kullanılan çerçeveler savaş mı yoksa barış gazeteciliği modeline mi yakındır?

Çalışmada toplam 148 gazete manşeti analiz edildi. Buna göre Türk jetinin düşürülmesi olayında Türk basını ağırlıklı olarak "karşı tarafı suçlama" yönünde çerçevelerle manşetlerini oluşturdu. İkinci sırada "biz ve onlar" (13) çerçevesi oldu. Lynch ve Galtung (2010) bu tür bir haber çerçevesini "zayıf yol" (low road) olarak tanımlıyor. Zira bu yoldan gitmek birçok gazeteci için daha kolaydır. Çatışma ortaya çıktığı zaman zayıf yolu tercih eden gazeteciler "biz ve onlar" ikilemi üzerinden haberlerini oluşturur ve ötekileştirilen karşı taraf "şeytan" gibi gösteriliyor. Üçüncü sırada ise "savaş odaklı" (7) çerçeveler manşetlere yansdı. Türkiye'deki iktidarın düşürülen Türk uçağı sonrasında soğukkanlı açıklamalar yapması, basının içinde bulunduğu siyasi atmosfer açısından önemliydi. Ayrıca Türkiye hükümetinin diplomasi üzerinden yürüttüğü çalışmalar, basının ağırlıklı olarak "yorum" içeren manşetler atmasına yol açtı. Bununla birlikte manşetlerde kullanılan barış odaklı çerçevelerin çok düşük seviyede kaldığı görüldü. Türkiye basını düşürülen jetlerin manşetinde çatışma/savaş gazeteciliği çerçevelerini kullanmıştır. Bu sebepten dolayı, kullanılan çerçevelerin çoğunluğu savaş gazeteciliği modeline daha yakın olduğu ifade edilebilir.

Düşürülen Suriye jet uçağı zamanında Türkiye yerel seçimlere hazırlandığı için manşetlerde bir takım eleştiri ve iddialar yer aldı. Türk Hükümeti'ni seçime yönelik hamle yapmakla suçlayan muhalif gazeteler, manşetlerine "kendinde de suç arama" çerçevesini sıklıkla kullandı. Hükümete karşı olan muhalif yayın organları düşürülen Türk jet uçağı ile ilgili olarak yerel seçimleri birleştiriyor. Bunun, iktidar partisi tarafından seçime yönelik bir girişim olduğu belirtiliyor. Diğer taraftan, iktidara yakınlığıyla bilinen gazeteler ise olayı meşrulaştırmak için gayret gösteriyor. Uçağın sınırı aştığına ve uyarıldığına vurgu yapan da var, başbakanın sözlerini manşete taşıyan da. Arada bazı gazeteler daha tanımlayıcı manşetler atarak, yorumu okuyucuya bırakıyor.

Bu noktada Sabah gazetesinin 24 Mart 2014 tarihli manşetine bir parantez açmalıyız. "İki şehidimiz huzura erdi" sürmanşetiyle haberi okuyucularına duyuran söz konusu gazete, tam bir savaş gazeteciliği örneği sergilemiştir. Sabah gazetesi haberini 2012 yılında düşürülen Türk jetinde hayatını kaybeden iki pilot için intikam ve öç alma çerçevesiyle veriyor. Böylece düşürülen Suriye jeti bir şekilde haklı gösterilmeye çalışılıyor. Ortada tam bir göze göz dişe diş çerçevesi bulunuyor ki bu savaş gazetecilerinin sıklıkla başvurduğu bir çerçevedir. Barış gazeteciliği açısından bu tür bir "kazan-kaybet" çerçevesi şiddetle meşrulaştırdığı gibi, kaybeden tarafın da ilerleyen zamanda şiddet uygulamasına zemin hazırlıyor. Bu haberde kullanılacak en tehlikeli çerçeve halinde bu olsa gerek. Bunun aksine, bu tür zıtlık ve çatışmaların ileride her iki tarafında da istemeyeceği sonuçlar doğuracağı üzerine gidilebilirdi. Şiddetin ve savaşın her türlüşü sorunsallaştırılırdı. Yangına körükle gitmek ve kıskırtmak yerine, tarafları ortak zeminde buluşturmak için bir habercilik dili kullanılabilir. "Biz ve onlar" çerçevesi komşu iki ülkeyi birbirinden daha da uzaklaştıran ve dışlayan bir anlayıştır. Basın bu konuda seçtiği kelimelerin ne anlama geleceğini iyi düşünmeli ve olayın çözümüne olumlu katkı sağlamalıdır. Johan Galtung ve Richard C. Vincent (1992) gazetecilerin bu tür konularda uzmanlara başvurması gerektiğini öneriyor. Galtung ve Vincent'e göre iyi gazeteler uzmanların görüşlerini alarak okuyucularına farklı bakış açıları sunabiliyor.

Açıkça görülüyor ki gazeteciler "objektiflik" ilkesi ardına saklanılarak bizlere düşünmemizi istedikleri mesajları veriyorlar. Sherry Devereaux Ferguson (2000) "...medyanın hikâyeleri işleyiş şekli, izleyicilerin o konuyla ilgili algılarını etkileyebileceğini..." (sf. 86) söylüyor. O bakımdan manşetlere yansıyan çatışma ve savaş çerçevelerinin Türk toplumunun Suriye konusundaki algılarını değiştirebileceği düşünüldüğünde, gazetecilerin komşu olduğu bir ülkeyle ilgili haberlerde daha dikkatli olması gerektiği ortaya çıkıyor. Ross (2007) ifade ettiği gibi; medya uluslararası ilişkilerde ve şiddet olaylarında merkezi bir rol oynuyor, ayrıca vatandaşlar da medyanın kendilerine sağladığı bilgilere bağımlı oluyor. Bu yüzden medyanın vakitli ve inandırıcı bilgi vermesi gerekiyor. Lynch ve Mcgoldrick'in (2010) barış gazeteciliği tanımlarken kullandığı "yararlı gazetecilik" ifadesine ve anlayışına, Türkiye basınında oldukça ihtiyaç duyuluyor. Gadi Wolfsfeld'in (2004) haber tanımında belirttiği gibi; hükümetler ne zaman medya üzerinde tam bir kontrol sağlıyor, haber sadece propagandanın bir başka şekli olur. Gazetelerin yayın politikalarının, hükümet baskısının ve ideolojilerinin haberler üzerinde ne kadar belirleyici bir unsur olduğunu bu çalışmayla bir kez daha görmüş olduk.

KAYNAKÇA

- Erdem, D. (2013). Barış gazeteciliği, hemen şimdi! Barış gazeteciliği üzerine. Eds. T. İltter, H. Aliefendioğlu, P. Behçetoğulları, N. Kara. Famagusta: Eastern Mediterranean University Press.
- Galtung, J. & Vincent, C. R. (1992). *Global Glasnost: Toward a new world information and communication order?* New Jersey: Hampton Press Inc.
- Galtung, J. (1998). High road, low road - charting the course for peace journalism. Track Two, Vol. 7, No. 4, Cape Town, South Africa.
- Gans, J. H. (2003). *Democracy and the news*. New York: Oxford University Press.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi, kurumsal ve pratik bilgiler*. Ankara, Türkiye: Siyasal Kitapevi.
- Gündüz, U. & Pembecioğlu, N. (2013). *Yeni medya üzerine...* Ed. M. Demir. Konya: Literatürk.
- Hackett, A. R. (2011). *Expanding peace journalism*. Eds. I. S. Shaw, J. Lynch, R. A. Hackett. Sydney: Sydney University Press.
- Hallin, C. D. & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lynch, J. & J. Galtung (2010). *Reporting conflict: New directions in peace journalism*. Queensland: University of Queensland Press.
- Lynch, J. & Mcgoldrick, A. (2010). *Peace journalism, war and conflict resolution*. Eds. R. L. Keeble, J. Tulloch, F. Zollmann. New York: Peter Lang Publishing.
- Ross, D. S. (2007). *Peace journalism: The state of art*. Eds. D. Shinar & W. Kempf. Berlin: Regener.
- Singletery, M. (1993). *Mass communication research: Contemporary methods and applications*. New York: Longman Publishing Group.
- Wolfsfeld, G. (2004). *Media and the path to peace*. Cambridge: Cambridge University Press.